

ارزیابی اولویت‌های کیفیت محیطی حیات شبانه در فضای شهری از منظر کاربران (نمونه موردی: فضاهای شهری در شهر همدان)

حسن سجاذزاده* - دانشیار گروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه بوعلی‌سینا، همدان، ایران
عادل بهادر - دانشجوی کارشناسی ارشد طراحی شهری، گروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه بوعلی‌سینا، همدان، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۲/۰۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۱/۱۰

چکیده

امروزه جامعه‌شناسان و شهرسازان بر آن‌اند که، با توجه به تغییر ساختار زندگی، قابلیت حیات شبانه نقش مهمی در ارتقای زندگی شهری خواهد داشت. بنابراین، فضاهای شهری به‌عنوان بستر فعالیت‌های اجتماعی باید پتانسیل‌های لازم را برای زیست شبانه مناسب داشته باشند تا به جریان ارتقای کیفیت زندگی شهری کمک کنند. هدف از پژوهش حاضر ارزیابی اولویت‌های کیفیت محیطی حیات شبانه از منظر شهروندان در فضاهای جاذب حیات شبانه در شهر همدان است. به همین منظور، مطابق فرمول کوکران، ۳۸۴ پرسش‌نامه در ده سایت مطالعاتی، که از طریق داده‌های سنجش از دور شناسایی شدند، توزیع شد. برای اطمینان از کفایت حجم نمونه، از تکنیک کفایت نمونه‌برداری (KMO) و برای تحلیل یافته‌ها از روش تحلیل عامل اکتشافی استفاده شد. نتایج تحقیق نشان می‌دهد امکان برگزاری مراسم‌ها (+۰/۷۳۰)، وجود اماکن تفریحی- ورزشی (+۰/۷۴۱)، وجود بازارهای شبانه متنوع (+۰/۷۵۱)، وجود سرویس‌های بهداشتی در فضاهای شهری (+۰/۸۹۶)، شرایط آب و هوایی مناسب (+۰/۷۱۶)، مطلوبیت محیطی (+۰/۷۵۲)، پاکیزگی محیطی (+۰/۸۱۱)، فاصله مناسب تا مسکن (+۰/۸۵۷)، پارکینگ‌ها (+۰/۷۴۳)، حضور عوامل نظارتی (+۰/۷۱۳)، مدیریت پاسخ‌گو و دائمی در فضا (+۰/۷۲۶)، محیط و مناظر شهری (+۰/۷۲۸)، سطح فرهنگی فضا (+۰/۷۵۷)، و درنهایت همه‌شمولی (+۰/۷۷۲) بیشترین اهمیت را برای شهروندان دارند. نکته حائز اهمیت که یافته‌های این تحقیق را قدری از یافته‌های تحقیقات دیگر متمایز می‌کند این است که، با توجه به ویژگی‌های اقلیمی و فرهنگی در شهر همدان، زیست و حضور شبانه بیشتر در قالب دورهمی‌های خانوادگی یا گروه‌های دوستان در فضاهای شهری است.

کلیدواژه‌ها: حیات شبانه، شهر شب، همدان.

مقدمه

پس از انقلاب صنعتی و به‌ویژه از دهه ۱۹۶۰ میلادی به بعد، با توسعه صنعت و اقتصاد، مشکلات بسیاری همچون ترافیک و ازدحام در اماکن عمومی برای کلان‌شهرها به‌وجود آمد و زمینه گرایش به زندگی شبانه با اهداف رهایی از محدودیت‌های زمانی و افزایش زمان فراغت، کاهش زمان کار در روز، افزایش فعالیت در شب، بهبود سیمای شبانه شهر، توسعه اقتصاد شبانه، و فراهم کردن فعالیت‌های اجتماعی و فراغتی برای گروه گسترده‌ای از شهروندان شکل گرفت (کاووسی، ۱۳۹۴؛ آیت‌اللهی، ۱۳۹۴). در شهرهای امروز بخش اصلی خدمات اوقات فراغت و فعالیت‌های اجتماعی فرهنگی بر اساس نظم زمانی ترسیم‌شده بر پایه ساعت کاری انجام می‌گیرد؛ زیرا اکثریت مردم حقوق‌بگیرند و بنابراین ناچار به تبعیت از زمان‌های حاشیه‌ای کار مثل غروب‌ها، آخر هفته، و تعطیلات رسمی‌اند (فکوهی، ۱۳۸۷). با استناد به مجله بررسی آمار رسمی ایران هر فرد بالغ ایرانی که در شغل خاصی فعالیت می‌کند به‌طور متوسط خانم‌ها ۴ ساعت و ۴۳ دقیقه و آقایان ۷ ساعت و ۸ دقیقه از روز خود را به کار و فعالیت‌های شغلی اختصاص می‌دهند. این در حالی است که متوسط زمان تفریح برای همین افراد در روز برای خانم‌ها ۱۶ دقیقه و آقایان ۱۱ دقیقه است (رضایی قهرودی، ۱۳۹۶: ۱۳۷). بسیاری از شهرسازان و جامعه‌شناسان بر آن‌اند که، با توجه به تغییر ساختار زندگی و الگوی مصرف زمان، افراد به دنبال یک روز مصنوعی در شب‌اند تا بتوانند به فعالیت‌های خود ادامه دهند (کریم و همکاران، ۲۰۱۳: ۳۳). در واقع، مفهوم شهر شب به دنبال دستیابی به راهکارهای اقتصادی و اجتماعی است که از طریق آن از منابع و پتانسیل‌های شهری به‌درستی استفاده شود و موجب ارتقای کیفیت زندگی انسانی شود (رابرتس و الدریدج، ۲۰۱۲: ۱۰).

از طرفی دیگر، دمای بالای روز و تأثیر آن بر آلودگی فضاهای شهری و ساختار شلوغ زندگی شهری موجب شده که افراد فرصت پرداختن به فعالیت‌های تفریحی را در روز به‌ویژه در فضاهای باز شهری نداشته باشند (نگسان و همکاران، ۲۰۱۲: ۶۲۱). در خلال توجه به این زمان برای گذران اوقات فراغت و سایر فعالیت‌های غیر از کار، مفاهیم حیات شبانه و اقتصاد شبانه نیز شکل گرفت (سعیدی رضوانی و سینی‌چی، ۱۳۸۵). همچنین، حیات شبانه سهم مؤثری در اقتصاد داخلی شهرها دارد و باعث ایجاد شغل و به خودی خود یک تجارت محسوب می‌شود. این گونه از اقتصاد بر درآمد حاصل از تسهیلات تفریحی تمرکز می‌کند. حضور فعالیت‌های مختلف فرهنگی، اجتماعی، و تفریحی پس از ساعات کاری موجب بازتولید بسیاری از فضاهای شهری می‌شود و هم باعث جذاب‌تر و قابل زندگی‌تر شدن این مناطق برای ساکنان و بازدیدکنندگان می‌شود (حسنی و هاشمی فدکی، ۱۳۹۲). بنابراین، با توجه به اینکه زمان رسمی و اداری بسیاری از مشاغل به ساعات روز اختصاص داده شده است و با توجه به اینکه بخش عمده‌ای از ساعات زندگی شهری و فراغت شهروندان در شب‌ها رقم می‌خورد، توجه به ایجاد حیات شبانه در جهت افزایش زمان زندگی شهری، تفریحات شهری، بهبود اقتصاد شبانه، و ... از اهمیت قابل توجهی برخوردار است. از این رو، ضروری به‌نظر می‌رسد فضاهای شهری از قابلیت و توانایی لازم به‌منظور بهره‌برداری شهروندان در تمام ساعات شبانه روز برخوردار باشند (مؤیدی، ۱۳۹۲). شهر همدان از جمله شهرهایی است که حیات روزانه پُرونق و حیات شبانه محدودی در برخی از نقاط و فضاهای شهری آن به‌چشم می‌آید و می‌توان در چندین سایت مطالعاتی مختلف ویژگی‌های مطلوب یک فضای شهری به‌منظور ایجاد حیات شبانه مناسب از دیدگاه مردم را بررسی کرد. بر همین اساس این مقاله به دنبال آن است که ضمن استخراج عوامل محیطی مؤثر بر حیات شبانه و تحلیل شاخص‌ها و معیارهای آن، به ارزیابی اولویت‌ها و ترجیحات شهروندان از فضاهای شهری شبانه برای حضور در این فضاها در شهر همدان بپردازد.

یاتمو (۲۰۰۹) در مقاله‌ای پویایی زمانی شهرها و عناصر مربوط به آن را در جاکارتا مطالعه کرده است. معیارهای موردبررسی در تحقیق یادشده عبارت‌اند از: زیبایی و جذابیت منظر شبانه شهر؛ ایمنی فضاهای شهری؛ چیدمان مناسب

عناصر و مبلمان شهری؛ و حضور فعال شبانه جمعیت در فضاهای شهری- که با استفاده از آمار توصیفی، ضریب همبستگی، و آزمون T تحلیل شده‌اند.

کین و همکاران (۲۰۱۱) به بررسی عوامل توسعه گردشگری شبانه در هشت ناحیه شهر گوانگجو در چین پرداخته‌اند. جامعه آماری شامل ساکنان بیست تا پنجاه ساله در محدوده مورد بررسی است. متغیرهای مطالعه شده نیز عبارت‌اند از: مطلوبیت اقلیمی؛ غنای جاذبه‌های گردشگری شبانه؛ نورپردازی مناسب جاذبه‌ها و پارک‌ها در شب؛ فعالیت شبانه واحدهای تجاری؛ خدمات ۲۴ ساعته؛ تفریحات و سرگرمی‌های شبانه؛ فرهنگ محلی؛ و فعالیت شبانه ساکنان. داده‌های مربوط با استفاده از آمار توصیفی و GIS تحلیل شده‌اند.

نگسان و عبدالکریم (۲۰۱۲) تأثیر فعالیت‌ها و خدمات شهری شبانه را بر کیفیت زندگی ساکنان از نظر آسایش، راحتی، ایمنی، و امنیت بررسی کرده‌اند. معیارهای مورد مطالعه عبارت‌اند از: رستوران‌ها و مراکز تجاری شبانه؛ تفریحات و سرگرمی‌های شبانه؛ فعالیت‌های اجتماعی؛ موسیقی و ورزش؛ خدمات اورژانس و نیروهای امدادی؛ خدمات پلیس و غیره که با استفاده از تکنیک اندازه‌گیری شاخص کیفیت زندگی و آمار توصیفی تحلیل شده‌اند.

زکی و نگسان (۲۰۱۲) شاخصه‌های شهر شب را در مالانگا واقع در مالزی مطالعه کرده و بر این اساس محدوده مورد نظر را با استفاده از GIS بازطراحی نموده‌اند. در این مطالعه، مؤلفه‌هایی شاخصه‌های شهر شب برشمرده شده‌اند، نظیر منظر شبانه شهر؛ فرهنگ زندگی شبانه؛ حمل و نقل؛ تفریحات و سرگرمی‌ها؛ مدیریت فعالیت‌ها و خدمات شبانه؛ فضای اجتماعی شبانه؛ فروشگاه‌ها و واحدهای تجاری.

کوئو و همکاران (۲۰۱۲) مراکز تجاری شبانه شهری در سه شهر تایپه، تاینان، و تایچونگ در کشور تایوان را از نظر ترغیب گردشگران و مشتریان برای حضور و صرف زمان در آن‌ها بررسی کرده‌اند. داده‌های مورد نیاز پژوهش از طریق مصاحبه گردآوری شده است. کوئو این تحقیق را بر مبنای داده‌های کیفی انجام داده است. به‌طور مثال، میزان رضایت مشتری از نحوه برخورد فروشنده و کالای خریداری شده را پس از انجام فرایند خرید مورد پرسش قرار داده است. معیارهای مورد بررسی او عبارت‌اند از: نحوه برخورد فروشنده؛ حضور جمعیت؛ کیفیت غذاها؛ حیات‌پذیری و امکانات ارزان قیمت؛ و نحوه پارک خودروها. جامعه آماری تحقیق مشتریان سه مرکز تجاری شبانه است.

شاو (۲۰۱۴) در بخشی از پژوهش خود پیرامون شهر شب و اقتصاد شبانه به بررسی ویژگی‌های شهر شب شامل خدمات حمل و نقل عمومی شبانه، حضور مردم در فضاهای شهری در ساعات شب، خدمات شهری شبانه، تفریحات، و به‌ویژه مراکز شهری فعال شبانه در شهر نیوکاسل در انگلستان پرداخته است. جامعه آماری تحقیق، رانندگان تاکسی و رفتگران خیابان‌های مرکز شهر است که شش نفر از رانندگان تاکسی و سیزده نفر از رفتگران حجم نمونه در نظر گرفته شده‌اند. پیمایش انجام شده از طریق رانندگان تاکسی، ظرف یک ماه طی فعالیتی به مدت حداقل پنج ساعت در بازه زمانی ساعت ۱۸:۰۰ تا ۵:۰۰ بوده و اطلاعات گردآوری شده از رفتگران نیز بر اساس مشاهدات مستمر آن‌ها طی مدت شش ماه بوده است که در نهایت محدوده شهر شب بر اساس داده‌های یادشده ترسیم شده است.

سونگ و همکاران (۲۰۱۶) طی تحقیقی به بررسی و شناسایی فضاهای عمومی شبانه در سه روستا شهر در چین پرداخته‌اند. معیارهای سنجش آن‌ها در این تحقیق ساختار توالتهای عمومی، امکانات بدون حصار، بهداشت محیط، سر و صدای محیط، مدیریت امنیت، روشنایی عملکردی، برابری افراد محلی و غیرمحلی در استفاده از فضاهای عمومی، مقیاس و کمیت فضاهای عمومی، توزیع و فاصله فضاهای عمومی، امکانات تفریحی و استراحت، چشم‌انداز شب، کنترل ترافیک در شب، مدیریت فروشندگان خیابان، فضای فرهنگی- اجتماعی بوده است. آن‌ها موفق به شناسایی هفت فضای شبانه فعال شامل خیابان، گذر، فضای جیبی، بازار، فضاهای عمومی خارجی، مکان‌های تفریحی و سالن اجدادی، معبد و

فضای عمومی در اطراف آن شده و اولویت‌های کاربران از ویژگی‌های مورد نیاز یک فضای شبانه را شناسایی کرده‌اند. سنجش داده‌ها از طریق تحلیل ماتریس ارزش اهمیت مدل IPA انجام گرفته است.

نعمتی مهر و همکاران (۱۳۹۴) طی تحقیق به بررسی احیای زندگی شبانه به‌عنوان رویکردی در تجدید حیات فرهنگی مراکز شهری پرداخته‌اند و ایجاد زیست شبانه در کنار سیاست‌های تشویق کاربری را عاملی برای کسب موفقیت در درازمدت دانسته‌اند.

کریمی فرد و سیادت (۱۳۹۶) در تحقیقی به بازخوانی تداوم زندگی ۲۴ ساعته و تأثیر آن بر شادابی و سرزندگی پرداخته و به این نتیجه دست یافته‌اند که میان شاخص‌های تعریف‌شده برای زندگی شبانه از جمله احساس امنیت، دسترسی به وسایل حمل و نقل عمومی، نظافت و پاکیزگی، تنوع فعالیت‌ها و جذاب و هیجان‌انگیز بودن آن‌ها، کاربری‌های وضع موجود، زیبایی و جذابیت یک فضای شهری، داشتن حق انتخاب، افزایش ساعت عملکرد فعالیت‌ها، امکان تجمع گروهی، باورها و اعتقادات فرهنگی و مذهبی جامعه، سطح آگاهی و سواد مردم، امکان قابلیت پیاده‌روی در یک فضای شهری و میزان تمایل مردم برای استفاده از فعالیت‌های شبانه رابطه‌ای مثبت و خطی وجود دارد.

نهادوندی (۱۳۹۶) در مقاله‌ای به بررسی حیات شبانه در شهرهای ایرانی پرداخته است. براساس پژوهش نهادوندی، با توجه به ویژگی‌ها و پتانسیل‌های موجود در شهرهای مورد بررسی و کاستی‌های آن‌ها، چهار عامل کلیدی پیاده‌مداری، تنوع کاربری، امنیت، و نورپردازی به‌عنوان عوامل تأثیرگذار در حیات و زندگی شبانه در شهرهای ایرانی مؤثر است که برای بهبود این زندگی و حضور مردم در فضاهای شهری این عوامل باید تقویت شود که امنیت شرط لازم و نه کافی برای تحقق زندگی شهری در شب‌هنگام است.

آنیزاده (۱۳۹۷) در مقاله‌ای به بررسی زیست شبانه در جامعه ایرانی پرداخته و بیان می‌کند که حیات شبانه در جامعه ایران بیشتر به شب‌نشینی‌ها و مراسمات آیینی مرتبط می‌شود. حضور مردم در بیرون از خانه برای تفریح، اقتصاد، و اجتماع در شبانگاه به‌صورت غیرآیینی کمتر مجال بروز یافته است.

مبانی نظری

در باب واژه‌شناسی حیات شبانه شهر و با بررسی رساله‌های مختلف به سه واژه نزدیک به هم می‌رسیم که عبارت‌اند از: **حیات شبانه / زیست شبانه**: تفریحات و فعالیت‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، و ... که در شهرها و روستاها در هنگام شب صورت می‌گیرد (دیکشنری آنلاین آکسفورد).

حیات ۲۴ ساعته: بیانگر عزم و آرمان یک شهر به‌منظور بازیابی خود به‌عنوان یک مکان سرزنده و پویاست که هدف آن ایجاد یک سری فضاهای شهری به‌عنوان مکان عرضه فعالیت‌های تفریحی، فرهنگی، خرید، و سایر فعالیت‌های گذران اوقات فراغت در ساعات بیشتری از شبانه‌روز است که در اختیار طیف وسیع‌تری از مردم باشد (سعیدی رضوانی، ۱۳۸۵). به بیان دیگر، آن بخش از فضاهای شهری که در طول شبانه‌روز دارای حیات پویا هستند، یعنی درواقع برای حیات شبانه و روزانه ممتد برنامه‌ریزی و طراحی شده‌اند دارای حیات ۲۴ ساعته‌اند.

شهر شب: شهری با فضاهای طراحی‌شده برای زندگی ۲۴ ساعته (دیکشنری آنلاین آکسفورد).

به‌طور کلی، اصطلاح زندگی شبانه به مجموعه‌ای از تأسیسات و خدماتی اطلاق می‌شود که شب‌هنگام و گاه تا صبح قابل استفاده بوده و غذا، نوشیدنی، سرگرمی، تفریح، و ... را فراهم می‌کنند (نگسان و عبدالکریم، ۲۰۱۲) و مفهومی است

که در دل شهر ۲۴ ساعته قرار دارد. شهر ۲۴ ساعته شهری است که هرگز خواب ندارد. این اصطلاح اولین بار در دهه ۱۹۲۰ برای شهر نیویورک به کار رفت و تصویر ذهنی مکانی فریبنده و پُر جنب و جوش را که همواره اتفاقی در خیابان‌هایش در حال وقوع است (به‌ویژه زمان شب که امکان تهیج و خطر زیادتر است) مجسم می‌کرد. در واقع، مفهوم شهر ۲۴ ساعته نخست به‌منظور ارتقا و توسعه اقتصاد شبانه مفاهیم و راهکارهای جدیدی برای باززنده‌سازی مراکز شهری بود (کرمونا، ۲۰۰۳: ۱۹۶).

پیش از پیشرفت انسان در تکنولوژی‌های مربوط به روشنایی، شهرها محکوم به خاموشی در شب بودند و همواره ترس از شب و اعمال مجرمانه‌ای که در آن به‌وقوع می‌پیوست در اذهان وجود داشت. پس از دهه ۱۹۰۰ روشنایی الکتریکی به‌صورت گسترده در شهرهای اروپایی ظهور کرد (بادی گندروت، ۲۰۱۱). بخش عمده‌ای از درک هویت شهر وابسته به نورپردازی فضاهای شهری است که از طریق آن می‌توان به خوانایی شهر کمک کرد، در شهر نمادپردازی کرد، به ایمنی فضاهای شهری افزود، به شهر رنگ تعلق داد و در نهایت شهری جذاب و قابل سکونت برای شهروندان ایجاد کرد (رضوان و خیبری، ۱۳۸۹). استفاده از روشنایی و نورپردازی در شب در خوانایی محیط تأثیرگذار بوده و فضاهای غیرفعال را به فضاهای فعال تبدیل می‌کند. خوانایی یک محیط می‌تواند به جهت‌یابی صحیح و شناسایی فضا و مسیر منجر شود. با روشنایی و نورپردازی مناسب می‌توان نقاط مبهم و تاریک را برای شهروندان نمایان کرد. این موضوع هم از نظر روانی تأثیرگذار است هم از نظر کالبدی زمینه اجتماع افراد خاص را برهم می‌زند، زیرا امنیت جزو نیازهای اصلی شهروندان در شهر است که فقط به جنبه فیزیکی آن نباید نگریست، بلکه جنبه روانی آن نیز اهمیت دارد (کرمونا، ۲۰۰۳: ۱۱۹؛ دیویس، ۲۰۱۱: ۱۷؛ منام و ضرابیان، ۱۳۹۱).

به‌طور کلی، اندیشمندان بسیار زیادی در باب حیات شبانه دیدگاه‌ها و نظریات خاص و مختلفی دارند که مهم‌ترین صاحب‌نظران این حوزه عبارتند از: کرمونا^۱، پاول چترتون^۲ و رابرت هالندز^۳، لئون کریتزمن^۴، چپمن^۵، هیت^۶ و استیکلند^۷، بیانکین^۸ و مونتگمری^۹ و کوین لینچ^{۱۰}. در میان نظریات همه این اندیشمندان، نظریاتی که در ادامه بررسی شده‌اند دارای اهمیت بیشتری می‌باشند:

لینچ در این باره بر آن است که «زمان‌بندی فعالیتی» به همان اندازه «فضابندی فعالیتی» اهمیت دارد و ما بیشتر به سمت زمان‌بندی کردن فعالیت‌ها پیش می‌رویم. وی کاربرد اصطلاحاتی مانند تعطیلات آخر هفته، ساعات کاری، و ساعت اوج ترافیک را گواهی بر این مدعا می‌داند (لینچ، ۱۹۸۴: ۴۵۲).

کریتزمن بر آن است که به وسیله کلونیزه کردن شب در طول جامعه ۲۴ ساعته، اگرچه نمی‌توان زمان را ایجاد کرد، می‌توان این امکان را به‌وجود آورد که از زمان موجود به‌صورت بهینه‌ای استفاده کرد. از یک طرف آزادی و انعطاف بیشتری را برای فعالیت‌ها ایجاد کرد و از طرف دیگر می‌توان باعث افزایش ساعت کار حتی در ساعات غیررسمی شد (کریتزمن، ۱۹۹۹: ۴۱). کریتزمن می‌گوید لازم است در یک جامعه چند ساختمان و فعالیت وجود داشته باشد که به‌طور

1. Carmona
2. Chatterton
3. R. Hollands
4. Krietzman
5. Chapman
6. Heath
7. Strickland
8. Bianchini
9. Montgomery
10. Lynch

دائمی فعالیت کنند تا فعالیت‌های شبانه را ایجاد کنند؛ زیرا زمانی می‌توان به‌طور طبیعی فضاهای همگانی را با جمع‌شدن و پراکنده‌شدن مردم سرزنده کرد که آنها به دنبال مشغله‌های روزانه خود باشند، مثلاً از طریق طرح‌های ازپیش‌اندیشیده‌شده‌ای که با بررسی و تحقیق در فضاهای شهری، دلایل و راه‌های استفاده طولانی‌تر از آنها را شناسایی کنند (کریتمن، ۱۹۹۹: ۲).

بیانکینی و مونتگمری بر آن‌اند که یک مشکل فراگیر فقدان فعالیت‌های عمومی در هنگام غروب و در طول شب است. در مراکز شهری عموماً یک زمان مرده از نظر تحرک و فعالیت وجود دارد و آن فاصله بین تمام‌شدن وقت اداری و آغاز فعالیت‌های تفریحی شب‌هنگام است. شهر ۲۴ ساعته و توسعه و تقویت اقتصاد شبانه از رویکردهای جدید به باززنده‌سازی مراکز شهری است (حسینی و هاشمی فدکی، ۱۳۹۲: ۳).

هائوریتز و همکاران بر آن‌اند که سیاست شهر ۲۴ ساعته برای افزایش ایمنی و احیای بافت‌های مرکزی شهرها اتخاذ شده است (هائوریتز و همکاران، ۱۹۹۸: ۵۱۱-۵۵۱).

برخی جامعه‌شناسان و محققان رفتارهای محیطی بر آن‌اند که کاربری فضاهای مورد استفاده کاربران در طول شبانه‌روز باید با توجه به دیدگاه کاربران نسبت به ارزش استفاده از آن فضا تعیین شود (دیویس و هربرت، ۱۹۹۳؛ لقبور، ۱۹۸۴؛ سیو، ۲۰۰۷؛ وایت، ۱۹۸۸). واضح است که فضاهای عمومی نقش مهمی در زندگی روزمره ساکنان دارند؛ کیفیت فضاهای عمومی که مردم به‌صورت روزمره با آن‌ها در ارتباط‌اند با سلامت جسمی و روانی آن‌ها ارتباط دارد (کتل و همکاران، ۲۰۰۸؛ فرانسیس و همکاران، ۲۰۱۲؛ کوهساری و همکاران، ۲۰۱۵). علاوه بر این، فضاهای عمومی فرصت‌های ایجاد تعامل اجتماعی را فراهم می‌کنند که این امر به تقویت روابط اجتماعی محلی کمک می‌کند (کامبرکزاک، ۲۰۱۳؛ فرانسیس و همکاران، ۲۰۱۲). با این حال، بدون برنامه‌ریزی و کنترل توسعه و به‌بهای از بین رفتن فضاهای عمومی، خانه‌ها در حال ساخت و توسعه‌اند که این امر باعث ایجاد جنگل‌های بتونی با تراکم بالا و کمبود فضاهای عمومی برنامه‌ریزی و طراحی‌شده می‌شود (لی، ۲۰۰۲؛ لیو و همکاران، ۲۰۱۰).

زندگی شبانه شهری در حال حاضر بخش جدایی‌ناپذیر زندگی مدرن در نظر گرفته می‌شود (لیمپت و همکاران، ۲۰۱۴؛ سونگ و سیو، ۲۰۱۱). زندگی شبانه در محیط با زندگی در طول روز از جهاتی متفاوت است. از نظر دیدهای حاصل (ساراییجی و همکاران، ۲۰۱۵)، عوامل روان‌شناختی و عاطفی (رایدر و همکاران، ۲۰۱۶؛ یوئیل، ۲۰۰۴)، همچنین عوامل محیطی (نورپردازی و امنیت و ...) (ادنسور، ۲۰۱۵؛ اینگولد، ۲۰۰۰؛ موریس، ۲۰۱۱). همان‌طور که لینچ (۱۹۸۴: ۴۹) بیان می‌کند، یک فضای شهری خوب باید متناسب باشد (یک ترکیب مناسب از فرم و رفتار که پایدار، قابل انعطاف، و مقاوم است). در نتیجه، باید درک طراحان و برنامه‌ریزان از شیوه استفاده از فضاهای عمومی توسط ساکنان در شب و رابطه بین فضاهای عمومی و زندگی شبانه در جریان شهرنشینی سریع و تحولات اجتماعی در جامعه امروزی عمیق‌تر شود تا بتوانند فضاهای مناسب‌تر با کاربری‌های کارآمدتری ایجاد کنند.

یکی دیگر از انگیزه‌های توجه به مفهوم شهر ۲۴ ساعته و توسعه اقتصاد شبانه داشتن مناطق پُر تحرک و قابل نظارت است، زیرا تلفیق هوشمندانه طراحی خوب، مدیریت خوب، و مشارکت عمومی در ایجاد محیط‌های امن‌تر و کاهش تخریب وسایل و ریسک و هراس جرم و خشونت تأثیر بسیاری دارد. یکی از مؤثرترین تدابیر برای امنیت عمومی و پیشگیری از جرم ایجاد ناحیه‌های شهری زنده و پُر جنب‌وجوش است و نیز مکان‌های عمومی که بر آن‌ها بتوان نظارت و اشراف داشت (کربلایی نوری و ریاحی دهکردی، ۱۳۸۴). در عین حال، لازمه گسترش فعالیت‌های شبانه نیز توجه به امنیت عمومی است و همان‌طور که ملاحظه می‌شود، مسئله امنیت و اقتصاد شبانه در ارتباطی دوطرفه و تنگاتنگ با یکدیگر قرار دارد. از این رو، تشویق فعالیت‌های شبانه همواره باید در جهت افزایش و ایمنی مورد توجه قرار بگیرد

(سعیدی رضوانی، ۱۳۸۵)، زیرا امروزه توسعه فعالیت‌های اقتصادی شهرها طی شب به صورت یک پدیده شهری درآمده و فعالیت شبانه شهری بر کیفیت محیط و زندگی شهروندان تأثیرگذار است. در واقع، اساس مفهوم «شهر شب» انباشتگی و تراکم فعالیت‌های شبانه است که نوعی پویایی را ایجاد می‌کند و اگر تولید انرژی در شب مقدور باشد، از این دیدگاه می‌توان در جهت افزایش رونق اقتصادی شهرها بهره گرفت. از دیگر مزایای شهر شب می‌توان اشاره کرد به ترویج منظر و فرهنگ محلی در طول شب، ایجاد فرصت‌های جدید شغلی برای کاهش فقر در نواحی شهری و روستایی، ارتقای اقتصاد محلی، فراهم نمودن مکانی برای زندگی و تفریح در شهر برای مردمی که خاستگاه مختلفی دارند، و گشودن پنجره‌های جدید برای واکاوی اقتصاد شهری در بسیاری از زمینه‌ها (زکی و نگسان، ۲۰۱۲: ۲۰۵-۲۰۶).

نکته بسیار حائز اهمیت در باب حیات شبانه محورهای مختلف آن به ویژه محور اقتصادی این است که به طور کلی حمل و نقل یک دهم ارزش افزوده بیشتر اقتصادها را به صورت مستقیم شامل می‌شود و اگر به طور غیرمستقیم به آن بنگریم، توسعه سیستم‌های حمل و نقل جزو پایه‌های رشد اقتصادی بوده و نقش اساسی را برای توسعه ایفا می‌کند (خاکساری رفسنجانی، ۱۳۹۳: ۵۴). از عوامل مؤثر در بهره‌مندی از یک سیستم حمل و نقل مناسب و انتخاب یک شیوه از میان سایر شیوه‌های حمل و نقل می‌توان به این عوامل اشاره کرد: مدت زمان سیر یا سرعت سفر، هزینه سفر، ایمنی سفر، رفاه و امنیت مسافران، و صرفه‌های اقتصادی سفر (ونگر، ۲۰۱۰: ۵۸). بنابراین، در نظرگیری سیستم حمل و نقل و در نظرگیری شیوه‌های مناسب دسترسی به فضاهای شبانه رابطه متقابلی با اقتصاد و پویایی این فضاها دارد. در جدول ۱ با جمع‌بندی پیشینه نظری تحقیقات و مبانی نظری بیان شده به منظور ایجاد یک حیات شبانه پویا به تبیین ویژگی‌های یک فضای شهری شبانه پرداخته شده است:

گراف ۱. مدل مفهومی ایجاد حیات شبانه در فضاهای شهری

جدول ۱. جمع‌بندی تجارب و نظریات

محققان	کیفیات یا عملکردها	ابعاد طراحی فضاها یا شبانه
کین و همکاران، ۲۰۱۱؛ نگسان و عبدالکریم، ۲۰۱۲؛ نگسان و زکی، ۲۰۱۲؛ سونگ، ۲۰۱۶؛ نعمتی مهر و همکاران، ۱۳۹۴	وجود دست‌فروشی‌ها و تجاری‌های ارزان	تنوع عملکردها و کیفیت خدمات
نگسان و عبدالکریم، ۲۰۱۲	وجود رستوران‌ها و غذاخوری‌ها	
کونو و همکاران، ۲۰۱۲	کیفیت غذاها	
نعمتی مهر و همکاران، ۱۳۹۴؛ کین و همکاران، ۲۰۱۱	مجوزدهی برای فعالیت ۲۴ ساعته	
کین و همکاران، ۲۰۱۱؛ سونگ، ۲۰۱۶؛ نگسان و عبدالکریم، ۲۰۱۲؛ هیث، ۱۹۹۷؛ شاو، ۲۰۱۴	وجود امکانات تفریحی	آسایش محیطی
کریمی فرد و سیادت، ۱۳۹۶	وجود کاربری‌های مذهبی	
نگسان و عبدالکریم، ۲۰۱۲	وجود امکانات ورزش‌های شبانه	
یاتمو، ۲۰۰۹	ارتقای سطح زیرساخت‌ها و مبلمان شهری	
سونگ و همکاران، ۲۰۱۶	ساختار توالت‌های عمومی	دسترسی
سونگ و همکاران، ۲۰۱۶	مقیاس و کمیت فضاها عمومی	
نگسان و عبدالکریم، ۲۰۱۲	موسیقی خرد فضاها	
کین و همکاران، ۲۰۱۱	مطلوبیت اقلیمی	
کین و همکاران، ۲۰۱۱؛ سونگ و همکاران، ۲۰۱۶؛ نگسان و عبدالکریم، ۲۰۱۲؛ هیث، ۱۹۹۷؛ شاو، ۲۰۱۴	وجود امکانات استراحتی	زیبایی‌شناسی
کین و همکاران، ۲۰۱۱؛ شاو، ۲۰۱۴	حمل و نقل عمومی ۲۴ ساعته	
کریمی فرد و سیادت، ۱۳۹۶	طراحی پیاده‌راه برای عابران	
کونو و همکاران، ۲۰۱۲	فضاهای پارک مناسب برای خودروها	
سونگ و همکاران، ۲۰۱۶	فاصله تا واحدهای مسکونی	اجتماعی
سونگ و همکاران، ۲۰۱۶	دور نگه‌داشتن اتومبیل‌ها تا بیشترین حد ممکن، کنترل و روان‌سازی ترافیک	
سونگ و همکاران، ۲۰۱۶؛ نگسان و زکی، ۲۰۱۲؛ یاتمو، ۲۰۰۹	جذابیت منظر شبانه	
سونگ و همکاران، ۲۰۱۶	حذف آلودگی‌های صوتی	
کین و همکاران، ۲۰۱۱؛ سونگ و همکاران، ۲۰۱۶	نورپردازی کارآمد	امنیت
سونگ و همکاران، ۲۰۱۶	پاکیزگی محیطی	
سونگ و همکاران، ۲۰۱۶	آلودگی صوتی	
یاتمو، ۲۰۰۹	چیدمان مناسب عناصر و مبلمان	
شاو، ۲۰۱۴؛ کونو و همکاران، ۲۰۱۲؛ یاتمو، ۲۰۰۹	حضور افراد دیگر	امنیت
کین و همکاران، ۲۰۱۱؛ نگسان و عبدالکریم، ۲۰۱۲	فرهنگ محلی و فعالیت‌های ساکنان	
نگسان و زکی، ۲۰۱۲	فرهنگ زندگی شبانه	
کونو و همکاران، ۲۰۱۲	نحوه برخورد فروشندگان	
کونو و همکاران، ۲۰۱۲	حیات‌پذیری و حضورپذیری	امنیت
سونگ و همکاران، ۲۰۱۶	عدالت	
سونگ و همکاران، ۲۰۱۶؛ رابرتس، ۲۰۰۹	فضای فرهنگی - اجتماعی	
سونگ و همکاران، ۲۰۱۶	حضور تیم مدیریت و نگهداری ۲۴ ساعته	
نعمتی مهر و همکاران، ۱۳۹۴	استفاده از CCTV (دوربین‌های مدار بسته)	امنیت
نگسان و عبدالکریم، ۲۰۱۲	حضور کانکس‌های امدادی	
نگسان و عبدالکریم، ۲۰۱۲	حضور کانکس‌های پلیس	

روش پژوهش

تحقیق از حیث عملکرد کاربردی و از حیث ماهیت پیمایشی- تجربی است. طی این تحقیق، نخست با بررسی ادبیات موضوع حیات شبانه، عوامل مؤثر بر ایجاد حیات شبانه در فضاهای باز شهری شناسایی شده است. جمع‌آوری اطلاعات از طریق بررسی‌های میدانی، کتابخانه‌ای، و توزیع پرسش‌نامه انجام گرفت. سپس، ۳۸۴ پرسش‌نامه بر مبنای فرمول کوکران و با توجه به جمعیت ۵۵۴۴۰۶ نفری شهر همدان در سایت‌های مطالعاتی توزیع شد:

$$n = \frac{\frac{z^2 pq}{d^2}}{1 + \frac{1}{N} \left(\frac{z^2 pq}{d^2} - 1 \right)}$$

n : حجم نمونه آماری، N : حجم جامعه آماری، d : اشتباه مجاز (معمولاً برابر ۰۰۰۵ در نظر می‌گیرند)، z : مقدار متغیر نرمال یا سطح اطمینان $1-\alpha$ است، p : نسبت برخورداری از صفت مورد نظر، $q=1-p$: نسبت عدم برخورداری از صفت مورد نظر معمولاً p و q را ۰۰۵ در نظر می‌گیرند.

با توجه به تنوع سایت‌های مورد مطالعه، سعی شده است پرسش‌نامه‌ها تقریباً در هر ده سایت مورد نظر به‌طور مساوی، یعنی در هر سایت حدود ۴۰ نفر، توزیع شود. از نظر دموگرافی جمعیت نمونه شامل افراد متنوع نظیر جوانان، کودکان، بانوان، و سالمندان انتخاب شدند و در توزیع پرسش‌نامه همه طیف‌های مختلف سنی و جنسی مورد پرسش قرار گرفته‌اند.

داده‌ها با روش تحلیل عاملی اکتشافی (EFA) با چرخش واریمکس تحلیل شد. روش تحلیل عاملی اکتشافی یکی از پرکاربردترین روش‌ها در همه علوم از جمله در شهرسازی است که برای تلخیص یا تولید ابعاد مکنون داده‌ها به‌کار می‌رود. بر این اساس و طی فرایندی مشخص، نخست به شناسایی متغیرها، شاخص‌های تبیین‌کننده موضوع، کنترل تناسب داده‌ها برای انجام تحلیل عاملی، تعیین روش و تعداد عواملی که باید استخراج کرد، انتخاب روش دوران عوامل، تفسیر و نام‌گذاری عوامل و محاسبه امتیازات عاملی پرداخته شد. از آزمون KMO به‌منظور بررسی کفایت نمونه‌گیری برای حصول اطمینان از کفایت حجم نمونه استفاده شد. چنانچه مقدار KMO بالاتر از ۰٫۷ باشد، می‌توان با اطمینان از تحلیل عاملی استفاده کرد. از آزمون چولگی نیز به‌منظور بررسی نرمال بودن داده‌های به‌دست‌آمده استفاده شد. از آنجا که همبستگی بین پرسش‌های آزمون زیربنای تحلیل عوامل است، برای ارزیابی همبستگی بین متغیرها از آزمون کرویت بارتلت استفاده شد.

به‌منظور شناسایی سایت‌های مطالعاتی، الگوهای رفتاری شبانه شهروندان شهر همدان از روی نقشه‌های حرارتی-سنج از دور بررسی شد و ده سایت مطالعاتی مناسب به‌منظور اجرای مطالعات انتخاب شد. داده‌های مربوط به این بررسی از طریق ماهواره Strava حاصل شده است:

۱. **امامزاده کوه:** امامزاده محسن(ع) همدان معروف به امامزاده کوه یکی از جاذبه‌های تفریحی، توریستی، و مذهبی. این محوطه به‌عنوان یک محوطه تفریحی و زیارتگاهی به‌خصوص در فصول بهار و تابستان تا پاسی از شب مکان اقامت بازدیدکنندگان و زائران است. از مهم‌ترین امکاناتی که می‌توان در راستای کیفیت حیات شبانه در این محوطه بیان کرد عبارت است از: نورپردازی مناسب، محوطه سنگ‌فرش‌شده جلوی آرامگاه، فروشندگان میوه و محصولات کشاورزی، که به‌صورت غرفه‌های در اطراف امامزاده سازمان‌دهی شده‌اند.

۲. **گنج‌نامه:** مجموعه تاریخی، تفریحی، و طبیعت‌گردی گنج‌نامه که در فاصله ۵ کیلومتری غرب همدان قرار دارد. این مجموعه طبیعی- تاریخی دومین مکان گردشگری شهر همدان بعد از غار علی‌صدر است که نقش مهمی در حیات شبانه شهر و حتی استان همدان بازی می‌کند. از مهم‌ترین امکانات این سایت در راستای جذب حضور افراد در ایام شبانه

نورپردازی مناسب، آب و هوای مطلوب، تنوع خدمات، و به‌خصوص رستوران‌ها و کافی‌شاپ‌های اطراف مجموعه و دسترسی مناسب است.

۳. تپه عباس‌آباد: این منطقه خوش آب و هوا به دلیل اینکه به بالاترین نقطه شهر می‌رود به بام همدان نیز معروف شده است. این مکان به دلیل برخورداری از آب و هوای خنک در فصل تابستان دارای حضورپذیری زیادی به‌خصوص در طول شب و حتی تا صبح است. وجود آلاچیق‌های زیبا و چشم‌اندازی زیبا به شهر به‌خصوص در شب، و برگزاری جشنواره‌های مختلف شبانه در این مکان از قابلیت‌های مهم این فضا در جهت حضور شبانه است.

۴. پارک مردم: پارک مردم یا بوستان مردم در سمت غربی شهر همدان در مقابل دانشگاه بوعلی‌سینا و دانشگاه صنعتی همدان واقع شده است. این پارک مهم‌ترین پارک شهری همدان به‌خصوص از حیث حیات شبانه خانوادگی به خاطر موقعیت و هوای مطلوب آن است. موقعیت و نفوذپذیری مناسب و همچنین امنیت مناسب در این پارک به همراه درختان و فضای سبز مناسب از جمله عوامل حضورپذیری شبانه در این محوطه است.

۵. مجموعه شهربازی: جایی که بازی‌های چون کارتینگ، تیراندازی، تونل وحشت، بولینگ، بلیارد، و قایق‌رانی را در کنار امکاناتی چون رستوران، کافی‌شاپ، و مرکز خرید در خود جای داده است. این مجموعه نیز با توجه به جذابیتی که برای کودکان دارد نقش مهمی در جذب خانواده‌ها در ایام شب در فصول بهار و تابستان ایفا می‌کند. قرارگیری پارک‌های مناسب در اطراف شهر بازی، نورپردازی مناسب، تنوع فعالیت‌ها و سرگرمی‌ها برای کودکان و جوانان، و غرفه‌ها و دکه‌های فروش مواد غذایی از مهم‌ترین عوامل جذابیت برای حضور شبانه در این مجموعه است.

۶. بلوار ارم: بلوار ارم همدان به‌واسطه نزدیکی به دامنه الوند و قرارگرفتن در منطقه‌ای خوش آب و هوا مقصد اتراق و گردشگری شهروندان در پایان هفته و روزهای تعطیل است. این بلوار مهم‌ترین بلوار شهری شبانه در شهر همدان است و دارای نورپردازی مناسب، مبلمان‌های متنوع برای مکث، و حضور جوانان در ایام شب و تقریباً در همه فصول است. وجود مبلمان‌هایی که امکان برپایی آتش برای فصول زمستان و همچنین پخت‌وپز مواد غذایی را فراهم می‌کند و همچنین امنیت پیاده از جمله دلایل حضورپذیری افراد در این بلوار است.

۷. میدان آرامگاه بوعلی، ۸. پیاده‌راه بوعلی، ۹. میدان امام: این سه فضای شهری در مجاورت هم قرار دارند و همواره چه در طول روز چه شب‌هنگام مقصد مردم شهرند برای گذران وقت و حضور در یک فضای شهری به‌واسطه کاربری‌های متنوع و متعدد. وجود نورپردازی مناسب و همچنین تنوع فعالیت‌ها و موقعیت مرکزی این مجموعه نقش مهمی در رونق حضور اقشار مختلف مردم تا پاسی از شب در این مجموعه ایفا می‌کند. همچنین، برقراری امنیت محیطی، کف‌سازی مناسب معابر، چشم‌اندازهای زیبا به اطراف فضاها، درختان کهن‌سال، مبلمان مناسب، خدمات فروش مواد غذایی، و سایر محصولات خدماتی از جمله قابلیت‌های موجود و جذاب در جهت رونق‌بخشی به حیات شبانه در این مجموعه است.

۱۰. امام‌زاده عبدالله: مزارهای این بقعه متعلق به پدر و پسری از سادات به نام‌های احمد و عبدالله بن احمد از اولاد با واسطه امام موسی بن جعفر است. این مجموعه که مهم‌ترین بنای زیارتگاهی در داخل شهر همدان شناخته می‌شود در ایام مذهبی و آیینی نقش مهمی در حضور شبانه افراد دارد. این مجموعه به دلیل قرارگیری در وسط میدان و به دلیل نقش و جایگاه ویژه‌ای که امام‌زاده در اذهان مردم دارد به حضور پیاده یا سواره در اطراف آن منجر شده است.

عکس ۱. نقشه سایت‌های مطالعاتی و میزان حرارت ناشی از رفت و آمدها در نقاط مختلف شهر

بحث و یافته‌ها

جدول ۲ خصوصیات دموگرافیک جامعه آماری مورد بررسی در این تحقیق را نشان می‌دهد.

جدول ۲. خصوصیات دموگرافیک جامعه آماری

فرآوانی	درصد	آماره	
۱۸۷	۴۷٫۶	مرد	جنسیت
۱۹۷	۵۲٫۴	زن	
۳۸۴	۱۰۰	مجموع	
۴۷	۱۳٫۱	سیکل	تحصیلات
۶۱	۲۰٫۲	دیپلم	
۳۵	۱۰٫۳	فوق دیپلم	
۲۰۴	۳۵٫۶	کارشناسی	
۱۶	۹٫۱	فوق لیسانس	
۸	۵٫۱	دکتری و بالاتر	
۱۳	۶٫۶	بدون پاسخ	وضعیت زندگی
۳۸۴	۱۰۰	مجموع	
۱۵۳	۳۷٫۱	با پدر و مادر	
۱۴۲	۳۲٫۲	با همسر	
۱۴	۶٫۴	با پدر بزرگ و مادر بزرگ	
۳۱	۱۰	خوابگاه	
۴۴	۱۴٫۳	بدون پاسخ	وضعیت زندگی
۳۸۴	۱۰۰	مجموع	

برای اجرای تحلیل عاملی، نخست آزمون کفایت نمونه‌برداری (KMO) و برای حصول اطمینان از کفایت حجم نمونه محاسبه شد. سپس از آنجا که همبستگی بین پرسش‌های آزمون زیربنای تحلیل عوامل است، برای اینکه مشخص شود همبستگی بین متغیرها برابر صفر نیست، از آزمون کرویت بارتلت استفاده شد که نتایج آن در جدول ۳ آمده است. چنان‌که از جدول ۳ برمی‌آید، در پژوهش حاضر مقدار KMO برای بخش تنوع عملکردها و کیفیت خدمات، آسایش محیطی، دسترسی، امنیت، سیما و منظر، و فرهنگی-اجتماعی به ترتیب برابر ۰٫۷۳۴، ۰٫۸۳۸، ۰٫۷۸۹، ۰٫۶۵۷، ۰٫۸۴۰، و

۰٫۶۳۴ است که بیانگر کفایت نمونه انتخاب شده است. همچنین، آزمون کرویت بارتلت برابر با ۶۲۹٫۵۴۴، ۱۷۰۵٫۴۶۷، ۶۲۵٫۸۴۰ و ۵۷۸٫۶۰۹، ۱۱۱۵٫۱۰۲ است که در سطح $P < 0,01$ معنادار است.

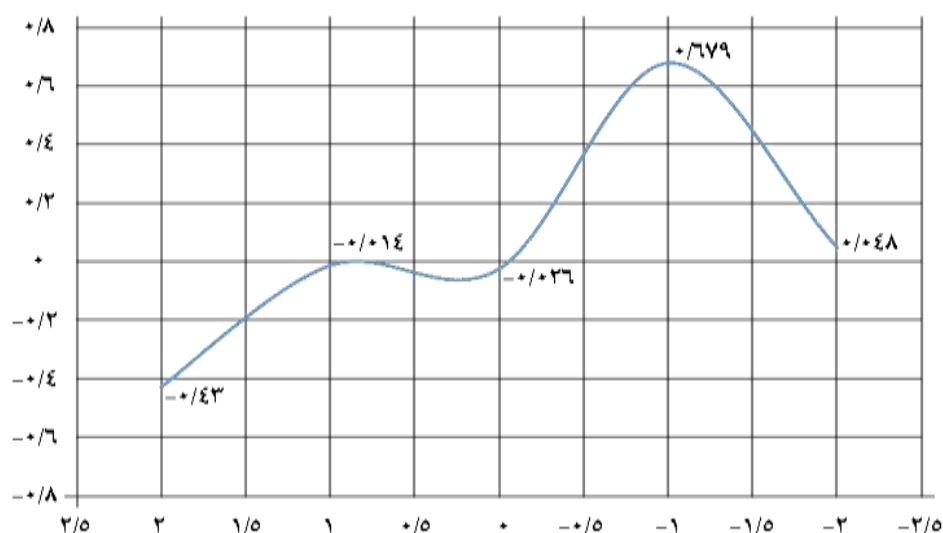
جدول ۳. آزمون کفایت نمونه‌برداری و کرویت بارتلت مقیاس مؤلفه‌های حیات شبانه فضاها شهری

تیمار	تنوع عملکردها و کیفیت خدمات	آسایش محیطی	دسترسی	امنیت	سیما و منظر	فرهنگی-اجتماعی
آزمون کفایت نمونه‌برداری (KMO)	۰٫۷۳۴	۰٫۸۲۸	۰٫۷۸۹	۰٫۶۵۷	۰٫۸۴۰	۰٫۶۳۴
آزمون کرویت بارتلت	۶۲۹٫۵۴۴	۱۷۰۵٫۴۶۷	۶۲۵٫۸۴۰	۵۷۸٫۶۰۹	۱۱۱۵٫۱۰۲	۴۳۵٫۲۹۶
درجه آزادی	۵۰	۷۷	۴۵	۶۶	۴۵	۳۶
سطح معناداری	۰٫۰۰۰	۰٫۰۰۰	۰٫۰۰۰	۰٫۰۰۰	۰٫۰۰۰	۰٫۰۰۰

برای بررسی نرمال بودن داده‌های این پژوهش از روش چولگی و کشیدگی استفاده شد و همان‌طور که در جدول ۴ مشاهده می‌شود، کجی و کشیدگی همه متغیرها در بازه ۲-، ۲ قرار دارد که نشان می‌دهد متغیرها از توزیع نرمال برخوردارند.

جدول ۴. آزمون نرمال بودن داده‌ها

مؤلفه‌های حیات شبانه فضاها شهری	N	Skewness		Kurtosis	
		Statistic	Std. Error	Statistic	Std. Error
تنوع عملکردها و کیفیت خدمات	۳۹۸	۰٫۴۸۰	۱۴۱٫۰	۵۹۴٫۰	۲۸۱٫۰
آسایش محیطی	۳۹۸	۰٫۶۷۹	۱۴۱٫۰	۳۹۶٫۰	۲۸۱٫۰
دسترسی	۳۹۵	-۰٫۲۶۰	۱۴۲٫۰	۲۱۷٫۰	۲۸۳٫۰
امنیت	۳۹۶	-۰٫۱۴۰	۱۴۲٫۰	-۰٫۲۰۰	۲۸۲٫۰
سیما و منظر	۳۹۲	۰٫۴۳۰	۱۴۳٫۰	۶۸۲٫۰	۲۸۴٫۰
فرهنگی-اجتماعی	۳۹۶	۰٫۶۴۸	۱۴۲٫۰	۵۷۱٫۰	۲۸۲٫۰

نمودار ۱. نمودار چولگی داده‌های جدول ۴

جدول ۵. عوامل استخراج شده همراه با مقدار ویژه، درصد واریانس، و درصد واریانس تجمعی

عوامل	مقدار ویژه	درصد واریانس مقدار ویژه	فراوانی تجمعی درصد واریانس
تنوع عملکردها و کیفیت خدمات	۳,۸۴۷	۱۰,۹۸۹	۱۰,۹۸۹
آسایش محیطی	۳,۷۰۷	۱۰,۴۳۷	۲۱,۴۲۶
دسترسی	۳,۲۰۸	۹,۳۷۶	۳۰,۸۰۲
امنیت	۲,۵۰۳	۷,۲۴۸	۳۸,۰۵
سیما و منظر	۲,۲۶۸	۶,۳۳۸	۴۴,۳۸۸
فرهنگی - اجتماعی	۲,۲۱۷	۶,۲۲۵	۵۰,۶۱۳

به منظور بررسی اینکه آیا حیات شبانه در بین فضاهای شهری مورد مطالعه شهر همدان ساختار شش عاملی را تکرار خواهد کرد یا خیر تحلیل عاملی اکتشافی با چرخش واریماکس روی داده‌ها صورت گرفت. هدف از تحلیل عاملی شناسایی روابط بین متغیرهای جدید است که البته کمتر مورد توجه قرار می‌گیرد. با وجود توانمندی این روش در تحلیل داده‌ها، امکان استفاده از آن در هر شرایطی وجود ندارد. داده‌هایی برای تحلیل عاملی مناسب‌اند که شایستگی لازم برای کار را داشته باشند. برای این منظور از آزمون بارتلت و ضریب KMO استفاده می‌شود، چنانچه مقدار KMO بالاتر از ۰/۷ باشد، می‌توان با اطمینان از تحلیل عاملی استفاده کرد. ضریب کلی در این مطالعه ۰/۷۶۴ به دست آمد که رقم مناسبی است؛ آزمون بارتلت نیز در سطح اطمینان یک درصد ($\text{Sig} = ۰/۰۰۰$) معنادار است. پس از اطمینان از داده‌ها برای انجام تحلیل عاملی از چرخش وریماکس برای دستیابی به عامل‌های معنی‌دار استفاده شده است. تعداد عامل‌ها بر اساس مقادیر ویژه از قبل تعیین شده است. عوامل استخراج شده در جدول ۵ آمده است. این عوامل در مجموع ۵۰/۶۱۳ درصد واریانس مربوط به حیات شبانه در فضاهای شهری شهر همدان را تبیین می‌کنند.

متغیرهای همه عوامل در جدول ۶ نمایان است. مقدار ویژه عامل اول تا ششم به ترتیب ۳,۸۴۷، ۳,۷۰۷، ۳,۲۰۸، ۲,۵۰۳، ۲,۲۶۸ و ۲,۲۱۷ است که به ترتیب ۱۰,۹۸۹ درصد، ۱۰,۴۳۷ درصد، ۹,۳۷۶ درصد، ۷,۲۴۸ درصد، ۶,۳۳۸ درصد، و ۶,۲۲۵ درصد از واریانس را تبیین می‌کند. همچنین، درصد واریانس در حالت چرخش ۵۰/۶۱۳ درصد است.

هر یک از عامل‌های جدول ۶ خود از چند متغیر تشکیل شده‌اند. وضعیت بارگذاری عامل‌ها پس از چرخش بر مبنای قرارگرفتن متغیرهایی با بار عاملی بزرگ‌تر از ۰/۷ در جدول ۳ آمده است. در این جدول متغیرهایی که بار عاملی آن‌ها کمتر از ۰/۷ باشد به دلیل اهمیت کمتر حذف شده‌اند.

مطابق این بررسی، ملاحظه می‌شود که در هر لایه از کیفیات مورد نظر یک فضای شبانه مناسب کدام یک از مؤلفه‌ها بیشترین اهمیت را در ذهن مردم نسبت به یک فضای شبانه مناسب دارد (ستاره‌دار) که به ترتیب عبارت‌ند از:

۱. وجود سرویس‌های بهداشتی؛ ۲. پاکیزگی محیط؛ ۳. دسترسی مناسب و سریع؛ ۴. حضور پلیس؛ ۵. بناهای معماری جذاب؛ ۶. نحوه رفتار فروشندگان، سایر افراد حاضر در فضا، و الگوهای رفتاری - فرهنگی آن‌ها.
- حال که متغیرهای نهایی نام‌گذاری شده‌اند، آزمون همبستگی برای آن‌ها انجام می‌گیرد تا مشخص شود رابطه بین مؤلفه‌های حیات شبانه چگونه است.

جدول ۶. عوامل استخراجی، بار عاملی، و نام‌گذاری آن‌ها برای تحلیل مؤلفه‌های حیات شبانه

عنوان عامل	شاخص	بار عاملی	نام‌گذاری عوامل
اهمیت امکان برگزاری جشن‌های تولد، سالگردهای ازدواج، و ... در محیط در فضاهای شبانه از نظر شما چه میزان است؟	اهمیت امکان برگزاری جشن‌های تولد، سالگردهای ازدواج، و ... در محیط در فضاهای شبانه از نظر شما چه میزان است؟	۰٫۷۳۰	انجام مراسم‌ها در فضاهای شهری
	اهمیت امکان دسترسی به اینترنت پرسرعت در فضاهای شبانه از نظر شما چه میزان است؟	۰٫۷۶۱	
	اهمیت امکان انجام ورزش‌های محیطی مانند بدنپتون، والیبال، و ... در فضاهای شبانه از نظر شما چه میزان است؟	۰٫۷۴۱	
تنوع عملکردها و کیفیت خدمات	اهمیت وجود فروشگاه‌ها و غذاخوری‌های متنوع در فضاهای شبانه از نظر شما چه میزان است؟	۰٫۷۵۲	اهمیت اماکن تفریحی در فضای شهری
	اهمیت قیمت غذاهای موجود در فضاهای شبانه از نظر شما چه میزان است؟	۰٫۸۷۱	
	اهمیت حضور دست‌فروش‌ها، دکه‌ها، و خرده‌فروشی‌ها در فضاهای شبانه از نظر شما چه میزان است؟	۰٫۷۵۱	
آسایش محیطی	* اهمیت وجود سرویس‌های بهداشتی در فضاهای شبانه از نظر شما چه میزان است؟	۰٫۸۹۶	اهمیت اماکن بهداشتی در فضاهای شهری
	اهمیت پخش شدن موسیقی در محیط در فضاهای شبانه از نظر شما چه میزان است؟	۰٫۸۱۰	
	اهمیت شرایط آب و هوایی در هنگام حضور در فضاهای شبانه از نظر شما چه میزان است؟	۰٫۷۱۶	
دسترسی	اهمیت وجود مکان‌های سرپوشیده برای فصول سرد و مکان‌های روباز برای فصول گرم در فضاهای شبانه از نظر شما چه میزان است؟	۰٫۷۵۲	اهمیت شرایط آب و هوایی و مطلوبیت محیطی
	* اهمیت میزان پاکیزگی محیط در فضاهای شبانه از نظر شما چه میزان است؟	۰٫۸۱۱	
	اهمیت فاصله پارکینگ خودروها نسبت به مقصد نهایی شما از نظر شما چه میزان است؟	۰٫۷۴۳	
امنیت	* اهمیت فاصله فضای شبانه تا منزل مسکونی / خوابگاه شما از نظر شما چه میزان است؟	۰٫۸۵۷	پارکینگ با فضای شهری
	* اهمیت حضور کانکس‌های پلیس در فضاهای شبانه از نظر شما چه میزان است؟	۰٫۷۲۶	
	اهمیت وجود مدیریت پاسخ‌گو و نظارت ۲۴ ساعته برای آن محیط در فضاهای شبانه از نظر شما چه میزان است؟	۰٫۷۱۳	
فرهنگی-اجتماعی	* اهمیت وجود بناهایی با معماری جذاب در فضاهای شبانه از نظر شما چه میزان است؟	۰٫۷۲۸	سیما و منظر
	اهمیت نحوه رفتار و سطح فرهنگی دیگر افرادی که هم‌زمان با شما در آن محیط حضور دارند در فضاهای شبانه از نظر شما چه میزان است؟	۰٫۷۵۷	
	اهمیت وجود کاربری‌های فرهنگی-اجتماعی مانند آمفی‌تئاترهای روباز برای برگزاری جشن‌ها در فضاهای شبانه از نظر شما چه میزان است؟	۰٫۷۳۵	
فرهنگی-اجتماعی	* اهمیت نحوه برخورد فروشندگان در فضاهای شبانه از نظر شما چه میزان است؟	۰٫۷۸۷	اهمیت همه‌شمولی فضا
	اهمیت امکان حضور دیگر اعضای خانواده یا دوستانتان به همراه شما در فضاهای شبانه از نظر شما چه میزان است؟	۰٫۷۷۲	

جدول ۷. ماتریس همبستگی بین مؤلفه‌های حیات شبانه

	فرهنگی-اجتماعی	سیما و منظر	امنیت	دسترسی	آسایش محیطی	تنوع عملکردها و کیفیت خدمات
فرهنگی-اجتماعی	۱	۰٫۲۸۵**	۰٫۱۶۹**	۰٫۴۳۰**	۰٫۱۷۳**	۰٫۱۴۱*
سیما و منظر	۰٫۲۸۵**	۱	۰٫۱۷۶*	۰٫۲۵۳**	۰٫۱۶۲*	۰٫۳۴۱**
امنیت	۰٫۱۶۹**	۰٫۱۷۶*	۱	۰٫۲۴۷**	۰٫۴۲۵**	۰٫۱۳۷*
دسترسی	۰٫۴۳۰**	۰٫۲۵۳**	۰٫۲۴۷**	۱	۰٫۳۴۳**	۰٫۲۰۵**
آسایش محیطی	۰٫۱۷۳**	۰٫۱۶۲*	۰٫۴۲۵**	۰٫۳۴۳**	۱	۰٫۳۱۷**
تنوع عملکردها و کیفیت خدمات	۰٫۱۴۱*	۰٫۳۴۱**	۰٫۱۳۷*	۰٫۲۰۵**	۰٫۳۱۷**	۱

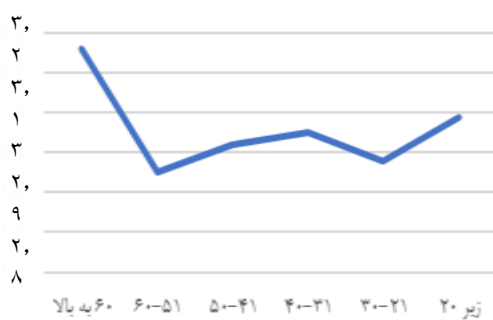
** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).
* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

بررسی ضریب همبستگی بین متغیرهای حیات شبانه حاکی از وجود رابطه معنادار بین متغیرهای مورد بررسی است. بنابراین، ذکر این نکته لازم است که ضرایب همبستگی به دست آمده نشان از رابطه‌ای مثبت و مطلوب بین متغیرهای

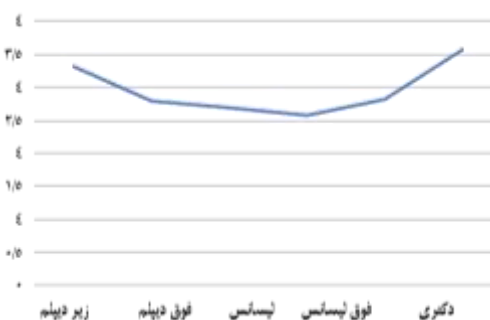
حیات شبانه فضاهای شهری، شهر همدان در این پژوهش، دارد (علامت منفی نشان از رابطه معکوس بین دو متغیر دارد).

همان‌طور که در جدول ۷ نشان داده شده، عامل دسترسی همبستگی خاصی با تنوع عملکردها و خدمات در زیست شبانه دارد (۰/۲۰۵)، که اتفاقاً قدیمی و کرامتی در تحقیقات خود در رابطه با حیات شبانه هم همین رابطه را مورد تأکید قرار دادند و بر آن‌اند که دسترسی به خدمات و فعالیت‌های شهری نقش مهمی در کیفیت حیات شبانه ایفا می‌کند (قدیمی و کرامتی، ۱۳۹۶: ۲۸). دسترسی پیاده و سهل‌الوصول با امنیت محیطی هم مطابق جدول ۶ نقش مهمی در برقراری کیفیت حیات شبانه ایفا می‌کند (۰/۲۴۷)، که در این خصوص نیز خستو و سعیدی رضوانی (۱۳۸۹) در مقاله خود تأکید دارند که مراکز خرید پیاده نقش مهمی در امنیت و سرزندگی حیات شهری ایفا می‌کنند. همچنین، مطابق جدول ۶، ویژگی‌ها و فعالیت‌های فرهنگی - اجتماعی در زیست شبانه رابطه مستقیمی با امنیت محیطی دارد (۰/۱۶۹) که این نتیجه با دیدگاه‌های رابرتس (۲۰۰۹) که اشاره می‌کند رویدادهای فرهنگی - اجتماعی نقش به‌خصوصی در برقراری امنیت در حیات شبانه دارد همسوست.

همچنین، با بررسی میان گروه‌های سنی مختلف دیده شد که در مجموع جوانان رضایت پایینی از مؤلفه‌های حیات شبانه نسبت به سنین بالای جامعه دارند. گروه جوانان از میان شش عامل بررسی‌شده بیشترین امتیاز را به «تنوع عملکردها و کیفیت خدمات» (۳۷/۴ درصد) اختصاص داده‌اند؛ این در حالی است که عامل مهم دوم از نظر جوانان «دسترسی» (۲۱/۸ درصد) بوده است. اما در سنین بالای جامعه (با توجه به ملاک‌های افراد در سنین بالا و نیازها و توقع‌هایشان) رضایت بیشتری مشاهده شد. افراد میان‌سال و بزرگ‌سال از میان شش عامل بررسی‌شده بیشترین امتیاز را به ترتیب به «آسایش محیطی» (۳۷/۹ درصد - ۲۹/۱ درصد) و «امنیت» (۲۸/۶ درصد - ۲۴/۷ درصد) اختصاص داده‌اند. همچنین، نتایج نشان می‌دهد که کمترین میزان رضایت از مؤلفه‌های حیات شبانه فضاهای شهری در میان گروه‌های دیپلم، فوق دیپلم، و لیسانس است و بیشترین میزان رضایت در میان بالاترین گروه تحصیلی همان دکتری است و پس از آن افراد با سطح تحصیلی زیر دیپلم به نسبت رضایت دارند.

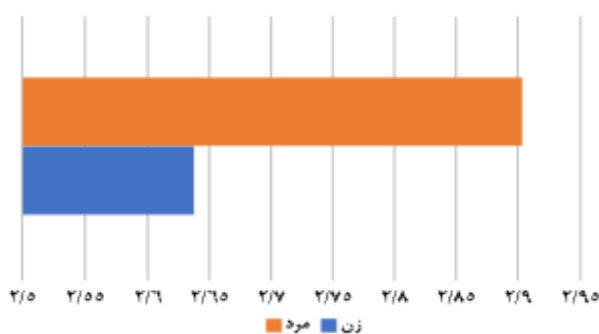

نمودار ۳. مؤلفه‌های حیات شبانه در فضاهای شهری در گروه‌های سنی مختلف

نمودار ۲. حیات شبانه فضاهای شهری در سطوح تحصیلی مختلف

رضایت از مؤلفه‌های حیات شبانه بر اساس ویژگی‌های جنسی نشان می‌دهد که عموماً آقایان بیشتر از بانوان از وضعیت کیفیت محیطی حیات شبانه رضایت دارند و بانوان به دلیل مسائل امنیتی و خدمات متناسب با نیازهای بانوان چندان رضایتی از وضعیت حیات شبانه ندارند.

نمودار ۴. رضایت از مؤلفه‌های حیات شبانه حسب جنسیت

مطابق جدول ۸، رضایت از حیات شبانه با وضعیت زندگی و سن افراد رابطه مستقیم دارد، اما با میزان تحصیلات آن‌ها رابطه معکوس دارد.

جدول ۸. همبستگی رضایت از حیات شبانه با میزان تحصیلات، سن، و وضعیت زندگی

	رضایت از حیات شبانه	میزان تحصیلات	سن	وضعیت زندگی
رضایت از حیات شبانه	Pearson Correlation	۱	-۰٫۱۵۴	۰٫۱۴۲
	Sig. (2-tailed)		۰٫۰۰۵	۰٫۳۲۵
	N	۳۹۸	۳۵۷	۳۰۶

بحث

با توجه به تغییر سبک زندگی و برخلاف گذشته که حیات شبانه بیشتر مبتنی بر شب‌نشینی خانواده‌ها تحقق پیدا می‌کرد، امروزه حیات شبانه نقش مهمی در سرزندگی و فعال‌بودن فضاهای شهری ایفا می‌کند. هرچند در بسیاری از تحقیقات در خصوص حیات شبانه بر مؤلفه‌هایی نظیر فعالیت‌های هنری و حضور اقشار مختلف اجتماعی نظیر هنرمندان، دانشجویان، و گردشگران در فضای شهری تأکید شده است، حیات شبانه در شهرهای ایرانی با توجه به ویژگی‌های فرهنگی و اجتماعی آن بیشتر مبتنی است بر حضور خانوادگی در فضای شهری؛ به‌خصوص در جوار ابنیه مذهبی و تاریخی پُرنرگ‌تر است؛ به‌طوری‌که بیشترین جشن‌ها و آیین‌های جمعی شبانه در این گونه فضاها اتفاق می‌افتد (۰٫۷۳۰). بر این اساس، زیست شبانه همراه با حضور افراد خانواده و کودکان، سالمندان، بانوان، و اقوام در کنار یکدیگر معنا پیدا می‌کند. به همین دلیل نیز توجه به سیما و منظر ابنیه مذهبی باهویت نقش مهمی در ارتقای زیست شبانه دارد که مطابق جدول ۵ نیز دارای بار عاملی ۰٫۷۲۸ است. همین امر نشان می‌دهد که امنیت اجتماعی و محیطی نقش مهمی در امکان حضور خانوادگی در فضاهای شهری دارد (۰٫۷۱۳). بر اساس نتایج بررسی‌ها، عامل امنیت جزو عوامل اصلی در بین گروه‌های سنی میان‌سال و بزرگ‌سال بوده است. همچنین، تحلیل‌ها نشان می‌دهد که پتانسیل‌هایی نظیر کیفیت زیست‌محیطی، آب و هوای مطبوع (۰٫۷۱۶)، کیفیت دسترسی (۰٫۸۵۷)، و تنوع فضایی و عملکردی (۰٫۷۵۲) نقش مهمی در تحقق فضای ۲۴ساعته در فضاهای شهری ایفا می‌کنند. همچنین، نقش محرک اقتصادی حیات شبانه بسیار مهم است. تحلیل‌ها نشان می‌دهد که فلسفه وجودی دایرشدن بسیاری از دکه‌ها، غرفه‌ها و کافه‌ها، دست‌فروشی‌ها مبتنی بر امکان زیست شبانه در فضاهای شهری است. همچنین، وجود فضاهای پیاده در مراکز شهری بستر لازم برای حضور پیاده را دوچندان می‌کند. نکته مهم دیگر در ارتباط با فضاهای شبانه توجه به نیازسنجی و امکان‌جانمایی آن‌ها با رویکرد

محل‌محوری است. به طوری که عدالت زیست‌محیطی و اجتماعی ایجاد می‌کند که امکان حیات شبانه به صورت محلی اتفاق بیفتد.

عمده فعالیت‌های انجام شده در حیات شبانه شهری عموماً فعالیت‌های کم‌هزینه تجاری‌اند که به طور مناسبی هم توزیع نشده‌اند. عموماً حیات شبانه در اقلیم مورد مطالعه در نیمه اول سال و از ساعات حدود ۸ عصر تا ۱۲ شب ادامه دارد و از این ساعت به بعد کاهش می‌یابد. البته، این زمان در خیابان‌ها و مراکز شهری زودتر به پایان می‌رسد. در خصوص تنوع سنی در ارتباط با حیات شبانه، طیفی از جوانان تا میان‌سالان را بیشتر به خود اختصاص می‌دهد.

یکی از نکات بارزش استخراج شده از این تحقیق شناخت تفاوت میان نیازهای گروه‌های سنی مختلف است؛ جایی که دیده می‌شود عامل منتخب از نظر جوانان تنوع عملکردهاست، اما برای گروه سنی میان‌سال و بزرگسال آسایش محیطی است. این مهم نیازسنجی اصولی و دقیق را به طراحان و برنامه‌ریزان شهری یادآور می‌شود که به منظور طراحی یک فضای شبانه شهری همه‌شمول و پویا نیازهای جامعه هدف بازه‌های متفاوت و طیف‌های مختلفی را دربر می‌گیرد که مطابق جدول‌های ۶ و ۷ راهکارهای دستیابی به چنین فضای شبانه‌ای با بار عاملی آن‌ها در فرایند طراحی دیده می‌شود.

نتیجه‌گیری

در حالی که ارزیابی کیفیت محیطی فضاهای شهری به طور وسیع در مطالعات و مقالات مورد بحث واقع شده است، پرداختن به اولویت‌های کیفیت‌های محیطی فضاهای شهری از منظر حیات شبانه به خصوص در شهرهای ایران کمتر مورد توجه قرار گرفته است. در این مقاله، پس از انجام دادن مطالعات به کمبودها و اولویت‌های مطلوب برای ایجاد یک حیات شبانه سرزنده در ده فضای عمومی شهری در شهر همدان از منظر کاربران پرداخته شد. نتایج پژوهش نشان می‌دهد خصوصیات نظیر امکان برگزاری مراسم‌ها در فضاهای شهری، وجود فعالیت‌های تفریحی در فضای شهری، امکانات تجاری و کاربری‌های کم‌هزینه، شرایط آب و هوایی مناسب، مطلوبیت محیطی، پاکیزگی محیط، فاصله مناسب مسکن و وجود پارکینگ‌های نزدیک، نظارت عمومی در فضا، مدیریت پاسخ‌گو و دائمی در فضا، محیط و مناظر شهری زیبا، سطح فرهنگی یک‌دست در فضا، و درنهایت همه‌شمولی فضا بیشترین اهمیت را در ذهن کاربران فضاهای عمومی شهری برای ایجاد یک حیات شبانه فعال و سرزنده دارد. همچنین، در مقایسه با تحقیقات صورت گرفته، اساساً در تحقق حیات شبانه فعال و سرزنده، زمینه‌های تفریحی و اقتصادی نقش بسزایی دارد و شهروندان نیازهایی را به منظور تأمین رفاه، امنیت، و آسایش خود خواستارند که این یافته‌ها با یافته‌های رابرتس (۲۰۰۴) که معتقد است یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های حیات شبانه ترغیب فعالیت‌های شبانه، مدیریت مطلوب آن، رونق اقتصاد شبانه، و درنهایت تأمین امنیت اجتماعی است همسوست. الکساندر (۱۳۸۷) نیز چهار نکته اساسی را برای ترغیب زندگی شبانه و مدیریت منسجم آن ذکر می‌کند که شامل «توزیع متناسب فضاهای فعال شبانه در سطح شهر»، «تخصیص فعالیت مناسب به فضاهای شبانه»، «تجهیز فضاهای شبانه با خدمات مناسب»، و «تأمین امنیت فضا» است. در این زمینه علیمردی و همکاران (۱۳۹۵) در بررسی نقش امنیت در سرزندگی و حیات شبانه افزایش میزان احساس امنیت را در گرو افزایش میزان اختلاط کاربری‌های سازگار، مبلمان مناسب، نفوذپذیری بصری و کالبدی، نورپردازی و رنگ‌های شاد مناسب شبانه، و طراحی مناسب کالبدی دانسته‌اند. بنابراین، با انجام دادن برنامه‌ریزی‌ها در ساختار فضایی - کارکردی فضاهای عمومی، تعریف یک سری قوانین و به‌کارگیری نیروهای مختلف در این فضاها می‌توان در چارچوب معین شده برای دستیابی به این کیفیت‌ها تلاش کرد تا شهرها، علاوه بر حیات روزانه پویا و فعال، حیات شبانه باکیفیت و مناسبی برای شهروندان

ایجاد کنند که پاکزاد و همکاران (۱۳۹۱) نیز در تحقیقات خود بر نقش حیات شبانه در بهبود عملکردی فضاهای شهری تأکید دارند. همچنین، نتیجه تحقیقات نشان می‌دهد که نورپردازی در فضاهای شهری نقش مهمی در ارتقای حضورپذیری، سیما، و منظر شهری ایفا می‌نماید؛ این نتیجه نیز همسو با یافته‌های سامانی و همکاران است که در تحقیق خود بر آن‌اند که نورپردازی شهری سهم عظیمی در زنده‌بودن و امن‌بودن فضاهای شهری دارد (سامانی، ۱۳۹۱). گلکار نیز بر آن است که تصویر ذهنی می‌تواند در منظر شبانه شهر به کمک نور نسبت به تصویر روز خود قوی‌تر شود و ذهنیت منسجم‌تری را برای افراد از شکل شهر تشکیل دهد (گلکار، ۱۳۸۵).

در مقایسه با نتایج تحقیقات قبلی، می‌توان به یک نکته اساسی اشاره کرد و آن هم نقش زمینه‌های فکری و عقیدتی جامعه هدف در تحقق وضعیت مطلوب حیات شهری است (چترتون و رابرتس، ۲۰۰۳). همچنین، فضاهای عمومی جذاب در شب این امکان را به ساکنان می‌دهد که لذت‌بردن از یک زندگی آرام شبانه را تجربه کنند. دوره‌های خانوادگی، گپ‌زدن‌ها، و خرید کردن‌ها بیشترین فعالیت‌های شبانه در فضاهای شهری را به خود اختصاص می‌دهد. همچنین، ضمن بررسی متغیرها، معین شد که طراحان در فرایند طراحی بر مبنای اهداف مختلف بتوانند با بالابردن سهم برخی کیفیت‌ها در فضا به صورت هم‌زمان برخی کمبودهای دیگر را جبران کنند. چنین اتفاقی زمانی کاربرد خود را پُررنگ‌تر نشان می‌دهد که یک فضای شبانه دارای مطلوبیتی نسبی باشد و با شناسایی عوامل ضعف آن بتوان بر مبنای ریشه‌های مختلف کیفیت فضا را تقویت و بازآفرینی کرد. بنابراین، از مهم‌ترین دستاوردهای تحقیق حاضر می‌توان به این مهم اشاره کرد که این تحقیق، به‌عنوان راهنمایی اصولی، دارای چارچوب‌های نظری دقیقی است برای طراحان و مدیران شهری در راستای افزایش کیفیت فضاهای عمومی به‌منظور ایجاد یا ارتقای سطح کیفی حیات شبانه در شهرها و ایجاد زندگی شبانه و نزدیک شدن به شهر ۲۴ ساعته؛ به‌خصوص در شهرهایی با ویژگی‌های فرهنگی و اقلیمی متناسب همچون شهر همدان.

منابع

۱. آیزاده، علی، ۱۳۹۷، زندگی شبانه در فرهنگ مردم ایران. دوماه‌نامه فرهنگ و ادبیات عامه، س ۶ ش ۲۱، صص ۷۳-۹۸.
۲. آیزاده، علی، ۱۳۹۴، *بازنمایی آیینی نوروز فاطمی در رسانه ملی*، تهران: مرکز پژوهش و سنجش افکار صدا و سیما.
۳. آیت‌اللهی، فاطمه‌السادات، ۱۳۹۴، زنان، شهر و زندگی شبانه. پنجره، س ۵، ش ۲۱، صص ۳-۸.
۴. الکساندر، کریستوفر، ۱۳۸۷، *زبان الگو: (جلد اول) شهر*، ترجمه رضا کربلایی نوری، تهران: انتشارات مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی وزارت مسکن و شهرسازی.
۵. پاکزاد، جهان‌شاه و سوری، الهام، ۱۳۹۱، *راهنمای نورپردازی مکان‌های شهری*، تهران: آرمان شهر.
۶. حسنی، علیرضا و هاشمی فدکی، الهه سادات، ۱۳۹۲، ایجاد سرزندگی شبانه شهری با رویکرد طراحی فضاهای ۲۴ ساعته؛ نمونه موردی خیابان آزادشهر مشهد، همایش ملی معماری، شهرسازی و توسعه پایدار با محوریت از معماری بومی تا شهر پایدار، مشهد.
۷. خاکساری رفسنجانی، علی، ۱۳۹۳، *حمل و نقل شهری: با تأکید بر جنبه‌های اجتماعی*، تهران: سازمان حمل و نقل و ترافیک شهرداری تهران.
۸. خستو، مریم و سعیدی رضوانی، نوید، ۱۳۸۹، عوامل مؤثر بر سرزندگی فضاهای شهری، خلق یک فضای شهری سرزنده با تکیه بر مفهوم «مرکز خرید پیاده»، نشریه هویت شهر، س ۴، ش ۶، صص ۶-۷۴.
۹. رضایی قهرودی، زهرا، ۱۳۹۶، بررسی الگوی گذران وقت والدین ایرانی. *مجله بررسی‌های آمار رسمی ایران*، س ۲۸، ش ۲، صص ۱۲۷-۱۴۶.
۱۰. رضوان، محمد و خیبری، عبدالله، ۱۳۸۹، ضرورت انطباق تصویر روز با نورپردازی شهر، منظر، س ۲، ش ۷، صص ۷۸-۷۹.
۱۱. سامانی، قدیسه، ۱۳۹۱، راهبردهای طراحی و برنامه‌ریزی شهری در ارتقای حیات شبانه فضاهای شهری، فصل‌نامه پنجره، س ۴، ش ۱۳، صص ۳۹-۴۳.

۱۲. سعیدی رضوانی، نوید و سینی‌چی، پیروز، ۱۳۸۵، راهبردهایی برای تحقق مفهوم شهرهای ۲۴ ساعته، اولین همایش بین‌المللی شهر برتر طرح برتر، همدان.
۱۳. فکوهی، ناصر، ۱۳۸۷، *انسان‌شناسی شهری*، تهران: نشر نی.
۱۴. علیمردی، مسعود؛ شرقی، علی و مهدنشین، نیره، ۱۳۹۵، بررسی نقش امنیت در سرزندگی و حیات شبانه فضاهای عمومی شهری نمونه موردی: خیابان امام مرند حدفاصل خیابان شهید رنجبری و خیابان هفت تیر، دو فصل‌نامه هنرهای کاربردی، س ۵، ش ۸، صص ۵-۱۵.
۱۵. قدیمی، سیده درسا و کرامتی، غزال، ۱۳۹۶، زندگی شبانه در کلان‌شهر با تأکید بر تأثیر عوامل فرهنگی بر فضای شهری (مطالعه موردی: مرکز فعالیت‌های نوین اهران)، نشریه مطالعات محیطی هفت‌حصار، س ۲۰، ش ۶، صص ۲۷-۴۰.
۱۶. کاووسی، سعید، ۱۳۹۴، بازآفرینی فعالیت‌های شبانه فضاهای شهری در ایران با تأکید بر اصول شهرهای ۲۴ ساعته؛ نمونه موردی خیابان امام رضا (ع) مشهد، اولین کنفرانس تخصصی معماری و شهرسازی ایران، شیراز.
۱۷. کربلایی نوری، رضا و ریاحی دهکردی، فرانیه، ۱۳۸۴، راهنمای طراحی شهری، تهران: وزارت مسکن و شهرسازی، شرکت عمران شهرهای جدید.
۱۸. کریمی فرد، لیلا و سیادت، فریال سادات، ۱۳۹۶، بررسی و بازخوانش تداوم زندگی شهری در شب مبتنی بر شادابی و سرزندگی فضاهای شهری ۲۴ ساعته؛ نمونه موردی: محله دربند، فصل‌نامه مدیریت شهری، س ۱۷، ش ۵۰، صص ۹۹-۱۲۳.
۱۹. گلکار، کوروش، ۱۳۸۵، مفهوم منظر شهری. *مجله آبادی*، س ۱۵، ش ۵۳، صص ۳۸-۴۷.
۲۰. مؤیدی، محمد، ۱۳۹۲، تأثیر روشنایی و نورپردازی در ایجاد حس سرزندگی و پویایی حیات شبانه فضاهای عمومی شهری، همایش تخصصی روشنایی و نورپردازی ایران، شیراز.
۲۱. منعم، محمدرضا؛ ضرابیان، فرناز، ۱۳۹۱، تأثیر طراحی فضاهای سبز حاشیه بزرگ راه‌های درون شهری در ایجاد احساس امنیت نمونه موردی: بزرگراه شهید همت تهران، فصلنامه آمایش محیط، س ۵، ش ۱۶، صص ۱-۱۶.
۲۲. نعمتی مهر، مرجان؛ شریفی، رؤیا و نوری، شیوا، ۱۳۹۳، احیای زندگی شبانه، رویکردی نوین در تجدید حیات فرهنگی مراکز شهری، کنفرانس بین‌المللی معماری، شهرسازی، عمران، هنر و محیط زیست، تهران.
۲۳. نهبانندی، الهام، ۱۳۹۶، حیات شبانه در شهرهای ایران و راهکارهایی برای بهبود آن، چهارمین کنفرانس بین‌المللی فناوری‌های نوین در مهندسی عمران، معماری، و شهرسازی، تهران.
24. Body-gendrot, Sophie, 2011, *Nights in the Global City; The new Blackwell companion to the city*, chapter 53.
25. Carmona, Matthew, 2003, *Public place*, urban space dimensions of urban design oxford, architectural press.
26. Cattell, Vicky; Dines, Nick; Gesler, Wil and Curtis, Sarah, 2008, Mingling, observing, and lingering: Everyday public spaces and their implications for well-being and social relations. *Health & Place*, 14(3), 544e561.
27. Chatterton, Poal and Roberts, Hollands, 2003, *Urban nightscapes: youth cultures, pleasure spaces and corporate power*. London & New York: Taylor & Francise-library Routledge.
28. Davies, Wayne. K. D. and Herbert, David T., 1993, *Communities with cities: An urban social geography*. London: Belhaven Press.
29. Edensor, Tim, 2015, The gloomy city: Rethinking the relationship between light and dark. *Urban Studies*, 52(3), 422e438.
30. Francis, Jacinta; Giles-Corti, Bille; Wood, Lisa and Knuiaman, Matthew, 2012, Creating sense of community: The role of public space. *Journal of Environmental Psychology*, 32, (4) 401e409.
31. Francis, Jacinta; Wood, Lisa; Knuiaman, Matthew and Giles-Corti, Billie, 2012, Quality or quantity? exploring the relationship between public open space attributes and mental health in perth, western Australia. *Social Science & Medicine*, 74(10), 1570e1577.
32. Hauritz, Marg; Homel, Ross; Mcilwain, Gillian; Burrows, Tamara and Townsley, Michael, 1998, Reducing violence in licensed venues through community safety action projects: the Queensland experience. *Contemporary Drug Problems*, 25(3), 511e551.
33. Heath, Tim, 1997, The Twenty-four Hour City Concept—A Review of Initiatives in British Cities. *Urban Design*, 2(2), 193e204.

34. Ingold, Tim, 2000, *The perception of the environment: Essays on livelihood, dwelling and skill*. New York: Routledge.
35. Karim, Hafazah Abdul; Ngesan, Mohd Riduan and Zubir, Syed Sobri, 2013, Image of urban public park during nighttime in relation to place identity, *Journal of Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 101, 328e337.
36. Kazmierczak, Aleksandra, 2013, The contribution of local parks to neighbourhood social ties. *Journal of Landscape and Urban Planning*, 109(1), 31e44.
37. Koohsari, Mohammad Javad; Mavoa, Suzanne; Villanueva, Karen; Sugiyamac, Takemi; Badlanda, Hannah; Kaczynskid, Andrew T.; Owen, Neville and Giles-Corti, Billie, 2015, Public open space, physical activity, urban design and public health: Concepts, methods and research agenda. *Journal of Health & Place*, 33, 75e82.
38. Kreitzman, Leon, 1999, *The 24 Hour Society*. London: Profile.
39. Kuo, Cheng-Ter; Chung, Mei-Ling and Kuo, Fang-Chi, 2012, To Explore Taiwanese Night Markets Culture and Tourism Experience and Behaviour. *Journal of Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 40, 435e440.
40. Lefebvre, Henri, 1984, *Everyday life in the modern world*. NJ: Transaction Publishers, New Brunswick.
41. Li, Peilin, 2002, Tremendous Changes: The End of Villages - A Study of Villages in the Cities. *Social Sciences in China*, (1), 168e179.
42. Liempt, Ilse van; Aalst, Irina van and Schwanen, Tim, 2014, Introduction: Geographies of the urban night. *Urban Studies*, 52(3), 407e421.
43. Liu, Yuting; He, Shenjing; Wu, Fulong; Webster, Chris, 2010, Urban villages under China's rapid urbanization: Unregulated assets and transitional neighbourhoods. *Habitat International*, 34(2), 135e144.
44. Lynch, Kevin, 1984, *The good city from*. The MIT Press. Cambridge.
45. Morris, Nina J., 2011, Night walking: Darkness and sensory perception in a night-time landscape installation. *Cultural Geographies*, 18(3), 315e342.
46. Ngesan, Mohd Riduan and Abdul Karim, Hafazah, 2012, Impact of Night Commercial Activities towards Quality Of Life of Urban Residents. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 35, 546e555.
47. Ngesan, Mohd Riduan; Karim, Hafazah Abdul and Zubir, Syed Sobri, 2012, Human behavior and activities in relation to Shah Alam urban park during nighttime, *Social and Behavioral Sciences*, 68, 427e438.
48. Qin, Guo; Meizhen, Lin; Jin-hua, Meng and Jun-lei, Zhao, 2011, The development of urban night tourism based on the nightscape lighting projects--a Case Study of Guangzhou. *Energy Procedia*, 5, 477e481.
49. Roberts, Marion and Eldridge, Adam, 2012, *Planning the Night-time City*, London: Routledge.
50. Roberts, Marion, 2004, *Good Practice in Managing the Evening and Late Night Economy: A Literature Review from an Environmental Perspective*. London: Office of the Deputy Prime Minister.
51. Roberts, Peter and Jeffrey, Phillipe, 2009, *Signposts to sustainable communities: lessons from the exemplar learning programme 2006*. RENEW, London.
52. Ryder, Hannah; Maltby, John; Rai, Lovedeep; Jones, Phil and Flowe, Heather D., 2016, Women's fear of crime and preference for formidable mates: How specific are the underlying psychological mechanisms?. *Evolution and Human Behavior*, 37(4), 293e302.
53. Saraiji, Raid; Younis, Dana; Madi, Mohamed T. and Gibbons, Ronald, 2015, Pedestrian visibility at night: The effect of solid state streetlights. *Lighting Research & Technology*, 47(8), 1010e1016.
54. Shaw, Robert, 2014, beyond night-time economy: Affective atmospheres of the urban nigh. *Geoforum*, 51(1), 87e95.
55. Siu, Kin Wai Michael, 2007, Guerrilla wars in everyday public Spaces: Reflections and inspirations for designers. *International Journal of Design*, 1(1), 37e56.
56. Song, Hong Yang and Siu, Kin Wai Michael, 2011, Social impact of innovation in night street furniture: technological innovation and lifestyle change. *The International Journal of Science in Society*, 2(1), 223e241.

57. Song, Hongyang; Pan, Mingmin and Chen Yiyong, 2016, Nightlife and public spaces in urban villages: A case study of the Pearl River Delta in China. *Habitat International*, 57, 187e204.
58. Wagner, Michel, 2010, *Transportation and City Development*, Translation by Hamid Fotouhi, Municipalities, 41.
59. Whyte, William H., 1988, *City: Rediscovering the center*. Doubleday, New York.
60. Yatmo, Yandi Andri, 2009, Perception of street vendors as 'out of place' urban elements at day time and night time. *Journal of Environmental Psychology*, 29(4), 467e476.
61. Yuill, Chris, 2004, Emotions after dark: A sociological impression of the 2003 New York blackout. *Sociological Research Online*, 9(3), 34e41.
62. Zaki, Saniah Ahmad and Ngesan, Mohd Riduan, 2012, A Future Town Redesigned - How Movement Pattern is Affected with the Concept of Night City. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 36, 204e210.
63. دیویس، Llewelyn, 2011, *Urban Design Compendium*, English partnership and Housing Corporation.